

הרי ישראל

ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל ואמרת הרי ישראל שמעו דבר ה': (יחזקאל פרק לו).¹

לכן הרי ישראל שמעו דבר אדני אלהים פה אמר אדני אלהים להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות ולחרבות השממות ולערים הנעזבות... אני נשאתי את ידי אם לא הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאוי: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: (שם, פסוקים ב-טו).²

רד"ק הושע יד ח – עליונים בריח ובטעם

זכרו כיין לבנון - ... אמר ריח יין הגפן שנמשלו ישראל לו יהיה כריח יין לבנון שיש לו ריח טוב.³ וראיתי בספר אסף הרופא, כי יין לבנון ויין חרמון ויין הכרמל ויין הרי ישראל וירושלים ויין הרי שומרון ויין הרי כפתור מצרים, אלה היינות הם עליונים על כל מיני היין לריח ולטעם אף למרפא. ומשל הריח יהיה השם הטוב שיהיה לישראל בכל העמים לעתיד.⁴

מצודת דוד יחזקאל לז כב – ישראל כשם מאחד

לגוי אחד בארץ⁵ - כשיהיו בארץ. וחוזר ומפרש בהרי ישראל - שם אעשם לגוי אחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה עם לבד ועשרת השבטים עם לבד.⁶

מסכת סנהדרין צח ע"א -

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל" (יחזקאל לו ח).⁷ רבי אליעזר אומר: אף מזה, שנאמר: "כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה

¹ כך נפתח פרק לו ביחזקאל, שבא לאחר נבואת הפורענות על הר שעיר בפרק לה הקודם. ראו פירוש רד"ק לפסוק: "אחר שבדבר פורענות על הר שעיר, דבר נחמה על הרי ישראל".

² הביטוי "הרי ישראל" אופייני לספר יחזקאל, בפרט לפרקי השלושים (לג - לט). לא מצאנו אותו בספרים אחרים בתנ"ך. נראה שביטוי זה מופיע כאן לא רק כמשקל נגד לפורענות הר שעיר, כפירוש רד"ק לעיל, אלא גם כפיצוי ומשקל נגד להופעתו בנבואות החורבן של יחזקאל על עם ישראל, דוגמת פרקים ו ולג. (וכמו כן הוא מופיע בתיאור מלחמת גוג ומגוג שאנו קוראים בשבת המועד סוכות, פרקים לח-לט). מה שנוגע לענייננו, הביטוי "הרי ישראל" מופיע כמוטיב חוזר בפרקי הנחמה (הספורים) של הנביא יחזקאל: פרק לד, המחצית הראשונה של פרק לו (פסוקים א-טו) והמחצית השנייה של פרק לו (הפסוקים פרשת ויגש). ראו גם הביטוי "הרי מרום ישראל" בפרק לד פסוק יד: "במרעה טוב ארעה אתם ובהרי מרום ישראל יהיה נהם שם תרבענה בנהו טוב ומרעה שמן תרענה אל הרי ישראל". לפיכך, פרקים אלה נראים מתאימים ליום העצמאות וכדאי לקרוא אותם במקור לפני הצלילה למדרשים ולפרשנים.

³ על המשלת ישראל לגפן ראו שמות רבה מד א ושם דווקא בשל תכונת הגפן שניתנת יחסית בקלות לעקירה ושתילה במקום אחר, באדמה טובה יותר אם נחוש (סמל לנדודי עם ישראל ויציאת מצרים). וכאן הרי ישראל הוא המקום הטוב והמשובח לגפן. כך או כך, נמשלו ישראל גם לזית, לאגוז, לחיטה ועוד.

⁴ מאיפה הגיע לכאן הריח? ראו הפסוקים בהושע שם (שאנו קוראים בשבת שובה): "אֶהְיֶה כְּטֵל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשַׁנָּה וְיִדְּ שְׂרָשׁוּ כְּלַבָּנוֹן: יִלְכּוּ יִנְקוּתָיו וְיִהְיֶה כְּזֵית הוֹדוֹ וְרִיחַ לוֹ כְּלַבָּנוֹן: יִשְׁבוּ יִשְׁבֵי בְצֵלוֹ יִחְיוּ דָגָן וְיִפְרָחוּ כִגְפֵן זָכְרוּ כִיִן לְבָנוֹן". השם הטוב שיצא לעם ישראל בעמים, הוא חלק מהגאולה והוא תיקון לחילול השם של הגלות שעליו אומר יחזקאל בהמשך פרק לו, פסוק כ: "וַיָּבֹאוּ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי בְּאָמַר לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאָרְצוֹ יֵצְאוּ". השם הטוב של עם ישראל בעת הגאולה והדימוי לריח השמן, מזכיר גם את אברהם אבי האומה. ראו בראשית רבה לט ב: "רבי ברכיה פתח: לריח שמניך טובים שמן תורק שמן" (שיר השירים א ג). אמר רבי ברכיה: למה היה אברהם אבינו דומה? לצלוחית של אפופלסמון מוקפת צמיד פתיל, ומנוחת בזוית, ולא היה ריחה נודף. כיון שהיתה מיטלטלת, היה ריחו נודף. כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו: טלטל עצמך ממקום למקום ושמןך מתגדל בעולם". ואגב הרי ישראל למיניהן: שומרון, כרמל, לבנון וכו', זכו גם הרי כפתור מצרים להיכנס לרשימה. ולא מצאנו היכן הם הרים אלה ובמה זכו. ובספר כפתור ופרח פרק מח הוא מזכיר את: "הר המלך הוא הר גדול רב הפירות מכל הרי ישראל".

⁵ הפסוק המלא הוא: "ועשיתי אתם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל וימלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד". במטבע הלשון "גוי אחד בארץ" חוזר יחזקאל לתפילת דוד (שמואל ב ז כג, דברי הימים א יז כא).

⁶ המוטיב המרכזי של פרק לו ביחזקאל (שכאמור אנו קוראים בפרשת ויגש בעימות והתפייסות יוסף עם אחיו בראשם יהודה) הוא איחוד יהודה וישראל לעץ אחד. והשם המאוחד הוא ישראל, לא יהודה. דוד משבט יהודה הוא המלך, הנה הרועה (ראו יחזקאל לו כד), אבל השם המקום הוא הרי ישראל, לא הרי יהודה. גם בימינו היה הדבר. הרצל קרא לספרו מדינת היהודים, אבל השם שהתקבל לבסוף הוא: מדינת ישראל.

⁷ מוטיב העץ והפריחה החקלאית-כלכלית מופיע הרבה אצל יחזקאל בפרקי הנחמה המעטים שבו (ראו הערה 1), ראו פרק לד פסוקים כה-כט: "וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעֵה מִן הָאָרֶץ וְיִשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לְבֶטַח וְיִשְׁנוּ בַּיְעָרִים: וְנָתַתִּי אוֹתָם וְסִבִּיבוֹת גְּבֻעָתִי בְּרִכָּה וְהוֹרְדִתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעֵתוֹ גִּשְׁמִי בְרִכָּה יִהְיוּ: וְנָתַן עֵץ הַשֵּׁדָה אֶת פְּרִי וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָה וְיִהְיוּ עַל אֲדָמָתָם לְבֶטַח ... וְהִקְמַתִּי לָהֶם מִטַּע לֶשֶׁם וְלֹא יִהְיוּ עוֹד אֶסְפִּי רֵעֵב בְּאָרֶץ". פסוקים אלה הם חזרה ברורה על לשון הברכה שבפרשת בחוקות, סוף ספר ויקרא. ללמדך, שתחילת הגאולה עפ"י יחזקאל תהיה פשוט קיום דברי הברית שהקב"ה כרת עם ישראל בסיני. ולפיכך, "אין לך קץ מגולה מזה". הוא מגולה בתורה: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי וכו'".

איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר" (זכריה ח י) ... ושמואל אמר: עד שיהיו כל השערים כולן שקולין. אמר רבי חנינא: אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא ...⁸

מסכת מגילה יז ע"ב – ברכת קבוץ גלויות לאחר ברכת השנים

תפילה מנא לן? דתניא: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר רבי יוחנן, ואמרי לה במתניתא תנא: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר. תנו רבנן: מנין שאומרים אבות – שנאמר: "הבו לה' בני אלים" (תהלים כט א). ומנין שאומרים גבורות – שנאמר: "הבו לה' כבוד ועז" (שם). ומנין שאומרים קדושות – שנאמר: "הבו לה' כבוד שמו השתחוה לה' בהדרת קדש" (שם ב). ומה ראו לומר בינה אחר קדושה – שנאמר: "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו" (ישעיהו כט כג). וסמך ליה: "וידעו תעי רוח בינה". ומה ראו לומר תשובה אחר בינה – דכתיב: "ולבבו יבין ושב ורפא לו" (ישעיהו י). ... ומה ראו לומר גאולה בשביעית? – אמר רבא: מתוך שעתידין ליגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית ... ומה ראו לומר רפואה בשמינית? אמר רבי אחא: מתוך שנתנה מילה בשמינית, שצריכה רפואה, לפיכך קבעוה בשמינית ... ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים – דכתיב: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא" (יחזקאל לו ח).¹⁰

ערוך השולחן אורח חיים קיח א – יום שמחתכם בתקיעת חצוצרות

ולמה קבעו ברכה זו אחר ברכת השנים? דכתיב ביחזקאל [לו, ח - ט] בענין הגאולה: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא". ויש בה כ' תיבות כנגד פסוק [במדבר לו ח-ט] "וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות וגו'", שיש בו גם כ' תיבות.¹¹

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא לה – אליהו מבכה את שממון הרי ישראל

"רוני ושמחי בת ציון" – אימת מתקיים הדבר הזה? בשעה שהקב"ה גואל את ישראל, קודם שלשה ימים שיבוא משיח, בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר: הרי ארץ ישראל עד מתי אתם עומדים בחורב צייה ושממה? וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו. ואח"כ אומר להם: בא שלום לעולם, שנאמר: "הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום" (נחום ב א).¹² ... באותה השעה מראה הקב"ה את כבודו ומלכותו לכל באי עולם וגואל את ישראל ונגלה בראשם, שנאמר: "עלה הפורץ לפנייהם פרצו ויעבורו [שער] ויצאו בו ויעבר מלכם לפנייהם וה' בראשם" (מיכה ב יג).¹³

⁸ ובהמשך הגמרא שם עוד הרבה סימנים לביאת הגואל: "אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל ... אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושופטים מישראל ... אם ראית דור שמתמעט והולך - חכה לו ... אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר - חכה לו". ואולי השיא הוא: "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב". המשותף לכולם הוא שאין הם נותנים מועד או זמן לקץ, אלא תיאור מצב. ולכן כולם פטורים מביקורת חז"ל במקום אחר שאמר: "תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים: כיון שהגיע את הקץ ולא בא - שוב אינו בא. אלא חכה לו, שנאמר אם יתמהמה חכה לו" (סנהדרין צז ע"ב). ומכאן, רבי אבא האופטימי ביותר, אבל ראינו גם את כל שאר הקיצין הגלויים: כלתה פרוטה מהכיס ולא נמצא דג לחולה, דן שמתמעט והולך (עדיין לא חזר העם היהודי למספר שלפני השואה).

⁹ היינו תפילת עמידה. וכבר הקדשנו דף מיוחד בפרשת פקודי לתפילת שמונה עשרה.
¹⁰ וכך הוא בכל הסיפורים וכך גם הובא להלכה, ראו טור אורח חיים סימן קיז. וברכת השנים עצמה נקבעה ככרחה תשיעית בגלל מפקיעי שערים שלא רוצים שירד גשם והתבואה תתייקר. ראו בגמרא מגילה שם. אם נדקדק יותר בסדר ברכות התפילה נראה את הסדר הבא: גאולה, רפואה, ברכה כלכלית, קיבוץ גלויות, השבת מערכת המשפט וכו'. ההתחדשות החקלאות ופריחה הכלכלית, בפרט הרי ישראל הנושאים פרי לעם ישראל (וגם ליצוא!), הם שלב מרכזי בגאולה. הם תנאי ליכולת קליטת עליית המונים. הם עצמם עדיין לא הגאולה. אבל הם מבשרי הגאולה ומגלי הקץ. הם הצמיחה. הביטוי: ראשית צמיחת גאולתנו, מקבל איפוא משמעות דו-לשונית מעניינת.

¹¹ בברכה העשירית, קיבוץ גלויות ("תקע בשופר גדול לחרותנו וכו'"), שבאה מיד לאחר ברכת השנים, יש עשרים מילים. שהם כנגד עשרים המילים בפסוק: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם" (במדבר י י). מכאן סמך נוסף למי שרוצה לקבוע את יום העצמאות, בו נפתחו שערי הארץ לקליטת יהודים מכל העולם, כיום חג. ולא בכדי מוזכר פסוק זה בתפילת החג. עוד מצאו דורשי רשומות רמז לרעיון זה, בכך שיום העצמאות חל ביום העשרים לעומר – ביום כ' לעונה החקלאית הקשורה בברכת השנים. ראו דברינו [מנחת אומר לעומר](#).

¹² ציפינו אולי לפסוק יותר מוכר מישעיהו נב ז: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך". אבל הדרשן, שמן הסתם שלט בפסוקי התנ"ך ללא-מצרים, בחר דווקא בפסוק בספר נחום: "הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום חגי יהודה חגיך שלמי נדריך כי לא יוסף עוד לעבר בך בליעל כלה נכרת". ובאמת, מהמשך הדרשה שהשמטנו עולה שאולי הדרשן כן מתכוון לפסוק שבשיעיהו, שהוא מנבואות הנחמה שקוראים בציבור ומוכר יותר, ואפשר שוב שיד המעתיקים והמלבה"ד"ם נגעה כאן. ועכ"פ, מהפסוק בנחום שוב זכינו למוטיב החג: "חגי יהודה חגיך".

¹³ הרי ישראל החרבים הם שמעוררים את הקריאה לגאולה.

ילקוט שמעוני חבקוק רמז תקסה – יבולה של הארץ

מעשה בר' יונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה אחת בקיץ. והיתה תאנה מלאה תאנים יפות. ירד טל והיו התאנות זובות דבש והיה הרוח מגבלו בעפר. באה עז אחת והיתה מנטפת חלב וקרא לתלמידים ואמר: בואו וראו מעין דוגמא של העולם הבא.¹⁴ מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה והכירו אותו שהיה אדם גדול בתורה. אמרו לו: טול לך חמישים זהובים בכל שנה ושב לך אצלנו. אמר להם: יש לי גפן אחת והיא יפה מכולם והיא עושה לי ג' צופריאות¹⁵ בכל שנה, שש מאות חביות בכל שנה. הראשונה עושה לי שלש מאות, ושניה מאתים, ושלישית מאה, ואני מוכר אותם בדמים יקרים הרבה, וכל השבח הזה למה? בשביל נסוך היין, ולעתיד לבא הקב"ה מחזיר את הברכות, שנאמר: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו".¹⁶

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) משיח עמוד 393 – ההרים שבכו הם ההרים שישמחו וישמחו

באותה שעה מלביש הקב"ה למשיח עטרה וישים כובע ישועה בראשו, ויתן עליו זיו והדר ויעטרהו בגדי כבוד ויעמידהו על הר גבוה לבשר לישראל, וישמיע בקולו קרבה ישועה! וישראל אומרים: מי אתה? והוא אומר אני הוא אפרים, וישראל אומרים: אתה הוא שקראך הקב"ה אפרים בכורי הוא הבן יקיר לי אפרים? והוא אומר להן: הן. וישראל אומרים לו: צא ובשר לי שני מכפלה שיעמדו תחילה. באותה שעה עולה ומבשר לי שני מכפלה ואומר להם: אברהם יצחק ויעקב קומו! דייכם תנומה! והם משיבים ואומרים: מי הוא זה שמגלה עפר מעלינו? והוא אומר להם: אני משיח ה' קרבה ישועה, קרבה השעה! והם משיבים: אם בודאי כן, צא ובשר לאדם הראשון שיקום תחילה. באותה שעה אומרים לאדם הראשון: דייך תנומה! והוא אומר: מי הוא זה שמנדד שינה מעיני? והוא אומר: אני משיח ה' מבני בניך. מיד עומד אדה"ר וכל דורו ואברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים וכל השבטים, וכל הדורות מסוף העולם ועד סופו, ומשמיעים קול רינה וזמרה, שנאמר: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר". ולמה על ההרים? אלא מה נאוו משה ודורו הבאים מן המדבר.¹⁷ דבר אחר: "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר", משל למלך שהיו לו שני בנים ומת אחד מהם ולבשו כל בני המדינה שחורים. אמר המלך: לבשתם שחורים במיתתו של בני הראשון אני אלבישכם לבנים בשמחתו של בני השני. כך אמר הקב"ה לכל ההרים: הואיל ובכיתם על בני בשעה שגלו מארצם, שנאמר: "על ההרים אשא בכי ונהי", כך אני מביא שמחתם של בני על ההרים, שנאמר: "מה נאוו על ההרים וגו'". נאה מלך המשיח מבשר לישראל וההרים ירקדו כעגלים לפניו ועצי השדה יהיו מכין כף אל כף שמחים בישועה של ישראל, שנאמר: "כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון וגו'". מה נאים הרי ישראל המושכים חלב ודבש כנחלי מים שוטפים וגם

¹⁴ ראו מסכת כתובות דף קיא עמוד ב: "רמי בר יחזקאל איקלע לבני ברק, חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני וחלבא טייף מנייהו ומיערב בהדי הדדי, אמר: היינו זבת חלב ודבש".

¹⁵ המגיהים מתקנים כאן לדיפריאות שפירושו יבול. הגפן מפיקה שלושה סבבים של יבול. למה לי כספכם אומר להם הסופר? למה לי להתפרנס מדברי תורה? פרנסתי מצויה בשופי ואני משלב מלאכה עם תורה בנחת. ובמדרש תנחומא הנוסח הוא: רפואות.

¹⁶ הקץ המגולה של יחזקאל על פריים ותנובתם של הרי ישראל, איננו אלא סימן להחזרת המצב שלפני החורבן. אם אחרי החורבן "ניטל הטעם בפירות" (ראו סוף מסכת סוטה, משנה וגמרא), הרי שאם חזר הטעם לפירות, וזאת אנו רואים בעליל, על כורח שבטל זעם החורבן והמצב חוזר, בהדרגה, לקדמותו. "חדש ימינו כקדם" – אנו אומרים בסוף מגילת איכה. מדרש זה הוא תמצית של מדרש תנחומא (תצוה) סימן י. ראו גם תנחומא פרשת תצוה סימן יג: "מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה. הכירוהו בני ירושלים שהיה אדם גדול בתורה, אמרו לו: טול ממנו חמישים זהובים ושוב לך אצלנו. אמר להם: יש לי גפן אחת והיא חביבה עלי מכל מה שאתם נותנים שהיא עושה לי שלש רפואות בכל שנה ושש מאות חביות עושה לי בכל שנה. הראשונה היא עושה שלש מאות והשנייה עושה מאתים והשלישית היא עושה מאה ואני מוכרם בדמים הרבה. מה עשה? הניחם וירד לו. וכל השבח הזה בזכות נסוך היין שהיה קרב על גבי מזבח. בטל נסוך היין ונמנעו כל טובות שבעולם. את מוצא כשגלו לבבל מה עזרא אומר להם: עלו לא"י. ולא היו מבקשים. אמר להם עזרא: זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה שתו ואין לשכרה לבוש ואין לחום לו והמשתכר משתכר אל צרור נקוב. זרעתם הרבה והבא מעט משבטל לחם הפנים. אכול ואין לשבעה משבטל נסוך המים, שתו ואין לשכרה משבטל נסוך היין, לבוש ואין לחום לו משבטלו בגדי כהונה, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב משבטלו תמידים של צבור. כל כך למה? שבטלו הקרבנות. אמר נביא (חבקוק ז) כי תאנה לא תפרח משבטלו הבכורים, ואין יבול בגפנים משבטלו הנסכים, כחש מעשה זית משבטל שמן המאור, ושדמות לא עשה אוכל ושדי בהמות לא עשה אוכל משבטלו הבכורות, גזר ממכלה צאן משבטלו התמידים, ואין בקר ברפתים משבטלו הפרים שהיו קריבין. אמר רשב"ג משום ר' יהושע: משחורב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה, שנאמר (תהלים ז) ואל זועם בכל יום. א"ר זעירא הראשון קיים. א"ר יהודה בר אלעאי: חצופה היא ארץ ישראל שהיא עושה פירות, בעולם הזה עשה שבע שנים שרופה על ידי עונות שנאמר (דניאל ט) והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה ונחרצת תתן על שומם, אבל לעולם הבא הקב"ה מחזיר לה הברכות שהיה עושה שנאמר (יחזקאל לו) ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא".

¹⁷ במקומות רבים במדרש קרואים אבות האומה "הרים". ראו למשל ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שנג: "ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם - מלמד שאבות ואמהות קרוים הרים וגבעות". וכן רבים. אך העיקר כאן הוא דור המדבר ומשה שלא זכו להיכנס לארץ בשעתו.

נהרי יין, שנאמר: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהַרְרִים עָסִיס וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב וְכָל אֲפִיקַי יִהְיוּדָה יִלְכוּ מֵיָם וּמֵעֵין מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשְּׁטִיִּים" (יואל ד יח).¹⁸

חג חירות ועצמאות שמח
מחלקי המים

¹⁸ אמן. וכשם שזכינו לנבואות יחזקאל, כך נזכה בעזרת ה' ובעזרת מעשינו הטובים לנבואות ישעיהו, יואל ושאר נביאי ישראל.